

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.4.10>

УДК 351.85:304“1917/1920”

V. M. Kupriichuk,

*д. держ. упр., професор, професор кафедри права та публічного управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7229-1749>

M. V. Khayuk,

*магістр з публічного управління та адміністрування, аспірант кафедри
права та публічного управління,*

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-8547-4724>

**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ
ОСВІТИ Й НАУКИ УКРАЇНСЬКИХ УРЯДІВ ДОБИ НАЦІОНАЛЬНО-
ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ (1917–1920 рр.) В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ В УКРАЇНІ**

V. Kupriichuk,

*Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the
Department of Law and Public Administration,*

Zhytomyr Ivan Franko State University

M. Khayuk

*Master of Public Administration, Postgraduate Student of the Department of Law
and Public Administration, Zhytomyr Ivan Franko State University*

**IMPLEMENTATION OF THE EXPERIENCE OF THE STATE POLICY
OF EDUCATION AND SCIENCE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN
GOVERNMENTS OF THE NATIONAL LIBERATION STRUGGLE
(1917–1920) IN THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE IN UKRAINE**

У статті проаналізовані і узагальнені підходи імплементації елементів досвіду державної політики розвитку освіти й науки українських урядів доби національно-визвольної боротьби (1917–1920 рр.) в умовах воєнного стану в Україні. Встановлено, що національні пріоритети в революційних подіях цієї доби, при всій їх неоднозначності і суперечливості, дали могутній державно-управлінський поштовх гуманітарному відродженню українського народу, а отже й розвиткові національної освіти і науки. В практичних діяннях усіх режимів часів 1917–1920 рр. чітко й однозначно простежується розуміння того, що без створення національної школи як необхідної умови виховання національно-свідомого громадянства всі управлінські зусилля, спрямовані на побудову незалежної держави, будуть марними. Зазначено, що об'єднувальним стрижнем усіх українських національно-визвольних сил, незалежно від їх політичної орієнтації, стало відродження української освіти й науки, яке забезпечило його поширення та активізацію і залишилось величким надбанням української революції. Навіть за обставин більшовицької окупації інерція національно-культурного відродження не згасала і певний час породжувала все нові й нові яскраві духовні явища. Показано, що саме у цей період в Україні формувалася нова освітня політика, закладалися основи нової національної школи та українізації системи освіти і науки. Висвітлено етап складного процесу самовизначення країни, який відбувався на фоні революційних подій в умовах поглиблення національної свідомості та різкого погіршення соціально-економічного становища населення, у цій царині було багато як здобутків, так і втрат, які потребують глибокого переосмислення в контексті особливостей і проблем розбудови сучасної української держави в умовах воєнного часу. Доведено, що саме в цей період система державного управління освітою і наукою є необхідною умовою функціонування суспільства. Зміна цієї системи як однієї з найважливіших сфер суспільної практики у кожному конкретному історичному випадку детермінується реальними потребами і можливостями суспільства, особливостями його соціальної організації, цілями і завданнями, які вона ставить перед собою.

Визначні політичні події, що відбувалися в Україні в 1917–1920 рр. справили потужний вплив на формування системи державного управління всіма сферами суспільного життя, зокрема й такими базовими складовими гуманітарної сфери, як освіта й наука.

The article analyzes and summarizes the approaches to implementing elements of the experience of state policy for the development of education and science of Ukrainian governments during the national liberation struggle (1917–1920) under martial law in Ukraine. It is established that national priorities in the revolutionary events of this era, despite all their ambiguity and contradictions, gave a powerful state and administrative impetus to the humanitarian revival of the Ukrainian people, and therefore to the development of national education and science. In the practical actions of all regimes of the period 1917–1920, there is a clear and unambiguous understanding that without the creation of a national school as a necessary condition for the upbringing of nationally conscious citizenship, all administrative efforts aimed at building an independent state will be in vain. It is noted that the unifying core of all Ukrainian national liberation forces, regardless of their political orientation, was the revival of Ukrainian education and science, which ensured its spread and activation and remained a great achievement of the Ukrainian revolution. Even under the conditions of the Bolshevik occupation, the inertia of the national and cultural revival did not fade away and for some time gave rise to more and more new bright spiritual phenomena. It is shown that it was during this period that a new educational policy was formed in Ukraine, the foundations of a new national school and the Ukrainization of the education and science system were laid. The stage of the country's complex process of self-determination, which took place against the background of revolutionary events in conditions of deepening national consciousness and a sharp deterioration in the socio-economic situation of the population, was highlighted. In this area, there were many both gains and losses that require deep rethinking in the context of the peculiarities and problems of building a modern Ukrainian state in wartime conditions. It is proved that it is during this period that the system of state management of education and

science is a necessary condition for the functioning of society. The change of this system as one of the most important spheres of social practice in each specific historical case is determined by the real needs and capabilities of society, the features of its social organization, the goals and objectives that it sets for itself. Significant political events that took place in Ukraine in 1917–1920 had a powerful impact on the formation of the system of state management of all spheres of public life, including such basic components of the humanitarian sphere as education and science.

Ключові слова: *імплементация, державна політика, державне управління, освіта, наука, національно-визвольна боротьба, воєнний стан.*

Keywords: *implementation, state policy, public administration, education, science, national liberation struggle, martial law.*

Постановка проблеми. Державна політика розвитку освіти й науки будь-якої держави може бути успішною за умови використання нею всього наявного історичного досвіду у цій сфері. Успішна трансформація нинішнього українського суспільства неможлива без глибоких перетворень у його духовному житті. У свою чергу, такі перетворення можуть бути конструктивними, привести до очікуваних результатів тільки тоді, коли опиратимуться на потужний фундамент історичного досвіду, на критичне переосмислення причин злетів і поразок минулих часів. Одним із найбільш яскравих і значущих періодів у такій державній політиці Української держави була епоха національно-визвольної боротьби українського народу 1917–1920 рр.

Система державного управління освітою і наукою є необхідною умовою функціонування суспільства. Зміна цієї системи як однієї з найважливіших сфер суспільної практики у кожному конкретному історичному випадку детермінується реальними потребами і можливостями суспільства, особливостями його соціальної організації, цілями і завданнями, які вона ставить перед собою. Визначні політичні події, що відбувалися в Україні в 1917–1920 рр. справили потужний вплив на формування системи

державного управління всіма сферами суспільного життя, зокрема й такими базовими складовими гуманітарної сфери, як освіта й наука.

Саме у цей період в Україні формувалася нова освітня політика, закладалися основи нової національної школи, проводилася українізація системи освіти і науки. На тому етапі складного процесу самовизначення країни, який відбувався на фоні революційних подій в умовах поглиблення національної свідомості та різкого погіршення соціально-економічного становища населення, у цій царині було багато як здобутків, так і втрат, які потребують глибокого переосмислення в контексті особливостей і проблем розбудови сучасної української держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Надбанням світової теоретичної думки з питань влади, здійснення державної політики розвитком освіти, науки, застосування технологій управлінського впливу стали праці Платона, Арістотеля, Св.Августина, Н.Мак'явеллі, Б.Спінози, Т.Гоббса, Дж.Локка, І.Канта, Ф.Гегеля, К.Маркса, Ф.Ніцше, М.Вебера, В.Дільтея та ін. Шлях побудови української державності на пріоритетах загальнолюдських гуманістичних цінностей ідейно-теоретично торували Х.Алчевська, В.Антонович, Д.Антонович, Г.Ващенко, В.Винниченко, Н.Григоріїв, М.Грушевський, Д.Дорошенко, О.Дорошкевич та інші видатні державні, політичні й культурні представники українства.

Міцний теоретико-методологічний фундамент науки «Державне управління» закладений працями В.Авер'янова, Г.Атаманчука, В.Бакуменка, К.Ващенка, Р.Войтович, В.Князева, Ю.Ковбасюка, В.Козакова, М.Кравченко, В.Лугового, П.Надолішнього, Н.Нижник, О.Оболенського, І.Розпутенка, С.Серьогіна, Ю.Сурміна, Т.Федорів, Ярош та ін. Ґрунтовний аналіз сутності теоретичних засад та конкретних напрямів реалізації гуманітарної політики Української держави характерний для робіт В.Андрущенка, О.Валевського, В.Карлової, В.Кременя, І.Надольного, П.Петровського, Є.Сверстюка, П.Ситника, В.Скуратівського, В.Трощинського, Г.Чміль та ін.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні наукових підходів та запропонуванні методичних і практичних рекомендацій щодо імплементації досвіду державної політики розвитку освіти й науки українських урядів доби національно-визвольної боротьби (1917–1920 рр.) в умовах воєнного стану в Україні

Виклад основного матеріалу. Після проголошення I Універсалу Комітет Української Центральної Ради (далі УЦР) ухвалив рішення про організацію нового органу державного управління – Генерального Секретаріату, який виконував управлінську функцію уряду й у своєму складі мав низку генеральних секретарів, у тому числі і Генерального секретаря освітніх справ. Основне завдання Генерального секретаріату освіти вбачалося в об'єднанні «діяльності всіх національних культурно-просвітніх інституцій». Для здійснення цих завдань передбачалося створення передусім двох управлінських структур: Всеукраїнської шкільної ради як загально-територіального органу та інституту комісарів освіти при секретарстві освітніх справ для постійного зв'язку з місцевим самоврядуванням.

На Генеральний секретаріат освіти покладалися обов'язки покращання розвитку народної освіти; поширення шкільної мережі для підготовки переходу до загальної обов'язкової освіти; участь у розробці відповідних законопроектів. Нагальним завданням була підготовка до створення єдиної школи від дошкільної освіти до вищої; удосконалення спеціальної, технічної та професійної освіти. Окремо на Генеральний секретаріат освіти покладалася опіка розвитком мистецтва, музики, співу, театру, архітектури тощо [1].

Перший відділ, який почав працювати у складі нової державно-управлінської інституції освіти – відділ початкової школи, його завданням було створення початкових національних шкіл. Головна увага відділу зосереджувалася на нижчій початковій школі, підготуванні підручників та штату вчителів. Цією справою також паралельно опікувалася рада товариства шкільної освіти, яка входила до складу Генерального секретарства освіти [2].

Пізніше був створений відділ середньої і вищої школи, згодом почав діяти відділ позашкільної освіти. Водночас створювалися відділи мистецтва – музичний, театральний, пластичних мистецтв, художньої промисловості, а також відділи охорони пам'яток і бібліотечно-архівний. При генеральному секретарі діяла загальна канцелярія. З часом відділи перетворили на департаменти з їхніми внутрішніми підрозділами, з'явилися нові відділи (вищої освіти, дошкільної і позашкільної освіти), а штатний розпис збільшився до 48 працівників [3].

28 грудня 1917 р. законом УЦР скасовано шкільні округи як «органи зайвої централізації» та бюрократичні посередники між секретаріатом освіти і місцевим самоврядуванням. Замість них запроваджувався інститут комісарів шкільної освіти, а всі справи передавалися до відповідних секретарств і органів місцевого самоврядування.

Управлінсько-правовою основою розвитку вищої освіти стало рішення уряду УЦР про створення прообразу першого національного вищого закладу – народного університету в Києві, який спочатку сформувався як громадський загальноосвітній навчальний підрозділ, а пізніше був реформований у професійний університет.

Створення другого університету у Києві, який готував національні кадри і був українізований, диктувалося не тільки прагненням Генерального секретаріату освіти розвивати вищу освіту в Україні, а й тими обставинами, що діючий в історичному центрі українського народу Університет св. Володимира не був готовий у той час українізуватися. Керівництво та чимало викладачів університету просто не визнавали рішень Генерального секретаріату освіти, бойкотували їх і продовжували керуватися у своїй роботі ще дореволюційними розпорядженнями Міністерства освіти Російської імперії щодо викладання у ньому російською, єврейською, польською та німецькою мовами [4].

Державотворчий підхід департаменту виявлявся і при створенні Науково-педагогічної академії, Академії мистецтв, географічного, технічного

інститутів, Вищої Економічної Ради, на яку покладался обов'язок організації створення навчальних закладів і підготування у них фахівців з економіки, торгівлі, фінансів, транспорту. У березні 1918 року парламент за поданням уряду, схвалив проект відкриття за державний кошт дев'яти українських університетів (Харкові, Сумах, Полтаві, Кременчуці, Вінниці, Чернігові, Кам'янці-Подільському, Умані, Катеринославі).

Створюючи нові українські вищі навчальні заклади, Генеральний секретаріат освіти розгортає поступову українізацію насамперед діючих університетів. З початком 1917-1918 навчального року в Київському, Одеському, Харківському університетах розпочалося утворення українознавчих кафедр і введення україномовного викладання. За наказом Генерального Секретаріату освіти збільшувався прийом до університетів студентів – українців за походженням. Також запроваджувалося в інститутах та університетах безкоштовне навчання [5].

Державна політика Генерального секретаріату освіти на створення та розвиток національної системи вищих навчальних закладів дістала широку підтримку серед населення України. Важливе значення мало те, що Генеральний секретаріат освіти розпочав переводити національну освіту на безкоштовне навчання та посилювати матеріальну базу вищої освіти. Ці зміни дають підставу стверджувати, що державно-управлінською діяльністю УЦР й уряду була закладена матеріальна, організаційна і духовна основа для будівництва та розвитку національної вищої освіти [6].

На початку грудня 1917 р. запрацював департамент професійно-технічної освіти із 4-х відділів (технічної, комерційної, сільськогосподарської і медичної освіти, та організаційного). Одним із головних завдань департаментів Генерального секретаріату освіти стало державне будівництво шкільної освіти національних меншин. Саме в середовищі національних меншин був надзвичайно високий рівень неписьменності дорослого населення, а діти здебільшого не мали можливості вивчати в школах рідну мову, культуру, історію.

Практична освітня робота найбільш активно розпочалася серед єврейського населення. У 1917–1920 рр. євреї в основному проживали у великих і середніх населених пунктах України – Києві, Одесі, Катеринославі, Житомирі, Вінниці, Ніжині, Бердичеві та інших містах і становили від 20 до 60 % від загальної кількості населення. До 1917 року єврейська громада України за свій рахунок та при частковій дотації з боку держави створила й утримувала 240 початкових, 100 середніх шкіл, декілька десятків училищ. Та, незважаючи на ці досить вагомні показники, з 270 тис. єврейських дітей шкільного віку лише 96 тис. мали можливість відвідувати школи, а решта не могли отримати навіть початкову грамоту [7].

Після проголошення IV Універсалом самостійності УНР (22 січня 1918 р.) Генеральний секретаріат освіти реорганізувався в Міністерство народної освіти. Також були сформовані окремі національні міністерства великоруських, польських та єврейських справ [8].

Розроблений та ухвалений Міністерством народної освіти новий план державного управління освітою в Україні мав забезпечити для всіх народів на її території вільний розвиток школи й освіти, загальну реорганізацію галузі освіти та широку децентралізацію державного управління вищою освітою. Новий документ поєднував принципи національно-персональної автономії і загальної координації державного управління освітою в країні. Відповідно до положень III Універсалу, які визнавали національно-персональну автономію великоросів, євреїв, поляків тощо, загальне управління державними справами освіти кожної національності передавалося відповідним національним міністерствам, під орудою котрих мали засновуватися національні ради освіти (обласні, губернські, повітові тощо) [9].

Структура державного управління освітніми установами на території УНР виглядала таким чином. При губернському земстві утворювалися відповідні ради освіти терміном на три роки з метою об'єднання діяльності культурно-просвітних організацій всіх національностей в губернії та нагляду за додержанням мінімальних вимог міністерства. Вони утворювали зі свого

складу виконавчий орган – управу. До їхніх функцій входив розподіл коштів, завідування середніми школами, призначення допомоги вчителям, збір статистичних даних, упорядкування музеїв, бібліотек, розгляд скарг, прохань тощо. Для порядкування справами при губернській раді раз у рік скликався з'їзд [10].

У містах, які за адміністративним поділом були виокремлені як самостійні одиниці, при міському самоврядуванні створювалися міські українські ради за аналогією з повітовими радами освіти. За їх ініціативою могли також утворюватися міські ради освіти національних меншин при погодженні з міською думою. У селах формувалися відповідні українські сільські ради, які виконували розпорядження повітових рад освіти, а також опікувалися матеріальним станом сільських шкіл, надавали допомогу вчителям і учням [11].

29 квітня 1918 р. в результаті силового усунення УЦР на зміну парламентській за формою, демократичній за сутністю, соціалістичній за ідейною спрямованістю УНР прийшла Українська Держава П.Скоропадського у формі Гетьманату. Надзвичайно оперативно, хоч й не без ускладнень, П.Скоропадський сформував кістяк українського уряду – Ради Міністрів до складу якої входило 15 міністерств. Міністерські посади зайняли досить авторитетні у певних галузях фахівці. Переважна більшість із них мала значний досвід адміністративної роботи.

Міністерство народної освіти складалося з департаментів вищої, середньої, початкової та професійної освіти. Питання національної освіти і науки були неодмінною складовою гуманітарного будівництва як Міністерства народної освіти, так і гетьманського уряду в цілому. Вирішення їх пов'язувалися насамперед з розв'язанням складної проблеми задоволення національних інтересів корінного населення – українців – з урахуванням потреб російського та зросійщеного населення українських міст, сіл, а також реалізацією культурних запитів національних меншин на території Української Держави [12].

Ключовим у вирішенні цього питання в Україні стало запровадження усіма департаментами Міністерства народної освіти безперервності навчання українською мовою в усіх навчальних закладах України, оскільки саме це стимулювало вивчення мови усіма категоріями українських громадян, які прагнули здобути освіту і стати фахівцями у різних галузях знань. Керівництво Міністерства народної освіти насамперед намагалося дотримуватися принципу спадкоємності у державній політиці в галузі освіти. Фактично було збережено майже всіх фахівців, включаючи і керівників-посадовців, хто працював за часів УНР і виявив себе цілком здатним до реалізації української національної політики.

Конструктивні управлінські механізми застосовувалися міністерством освіти у співпраці з губернськими, повітовими, земськими і міськими управами, які опікувалися вищими початковими школами, щодо утворення національної вищої початкової школи від початку навчального 1918/1919 року по всій Україні в існуючих навчальних закладах, у яких склад українців перевищував 50%. Реформаторські дії департаменту середньої освіти проявлялися у запровадженні української мови у середній школі. Згідно із раніше проголошеними міністерством принципами поступовості в українізації гімназій та училищ департамент передусім зосередився на створенні нових українських гімназій. За часів Української Держави всі вони одержали статус державних і належне фінансове забезпечення.

Процес створення українських середніх шкіл набрав такого масового характеру, що на початок грудня 1918 р. в українській державі було відкрито близько 150 українських середніх шкіл. Ті, що були створені органами місцевого самоврядування, отримали фінансову підтримку від Міністерства народної освіти. Водночас у всіх російських гімназіях на території гетьманської держави міністерство запровадило обов'язкове вивчення української мови, літератури, географії та історії [13].

Особливу увагу П.Скоропадський приділяли становленню вищої освіти. Рада Міністрів створила спеціальну комісію у справах вищої освіти та

наукових закладів при Міністерстві народної освіти та мистецтва, яку очолив відомий вчений, академік В.Вернадський. У вересні 1918 р. уряд Української Держави прийняв рішення про «оголошення колишніх російських вищих шкіл, які знаходяться на території України, українськими державними вищими школами». Існуючі в Українській Державі університети (Київський св. Володимира, Харківський і Новоросійський) та колишні державні російські вищі технічні школи – Катеринославський гірничий інститут, Харківський технологічний інститут, Харківський ветеринарний інститут і Київський політехнічний інститут – були забезпечені державною підтримкою українського уряду [14].

Водночас Гетьманат 28 вересня ухвалив закон про відкриття чотирьох кафедр українознавства (історії України, історії української мови та історії українського письменства – на історико-філологічному факультеті, історії західно-руського права – на правничому факультеті) в Харківському та Новоросійському державних університетах. Також урядом був трансформований Історико-філологічний інститут князя Безбородька у м. Ніжині в державну вищу школу Української Держави. З метою уніфікації викладання на історично-філологічних факультетах державних університетів України і в Ніжинському історично-філологічному інституті було засновано дві кафедри українознавства: кафедру історії України та кафедру історії української мови й історії українського письменства [15]. Своім рішенням уряд перетворив Київський народний український університет в Київський державний український університет, який складався з історико-філологічного, фізико-математичного, правничого, медичного факультетів з україномовним і у деяких групах російськомовним викладанням.

Державну підтримку розвитку національної вищої освіти міністерство здійснювало в багатьох регіонах України. За рішенням Полтавської думи і губернських земських зборів у Полтаві створюються юридичний та історико-філологічний факультети з правами державного університету. Катеринославська міська дума ухвалила рішення про створення в місті

університету, надала з місцевого бюджету на його заснування 1,5 млн. крб. та земельну ділянку для будівництва корпусу. Також було засновано університет у Ялті [16]. Вагоме місце після університетів в освітній державній політиці Гетьманату займали педагогічні інститути. Збільшено прийом студентів у Київському, Харківському, Полтавському, Ніжинському інститутах, виділило кошти на заснування Сумського та інших інститутів.

Успішно розвивалася вища технічна освіта. Виділялися кошти на відкриття електротехнічного факультету у Київському політехнічному інституті. Для підготування фахівців сільського господарства засновано Харківський та Херсонський сільськогосподарський інститути, відкрито агрономічний відділ на механіко-математичному факультеті Університету св. Володимира, затверджено проект будівництва у Києві Сільськогосподарської академії [10].

Директорія, яка прийшла на зміну Гетьманату, у своїй державній політиці, по суті, продовжувала його справу і надала значну державну підтримку розвитку української освіти та науки, але через її нетривале правління в Україні та надзвичайно несприятливі історичні обставини ця підтримка не стала такою результативною, як за Гетьманату П.Скоропадського.

Структура Міністерства народної освіти поділялася на департаменти вищої і середньої освіти, нижчої початкової освіти, дошкільної і позашкільної освіти, департамент загальних справ тощо. При міністерстві були утворені комісії: «Анкетно-ревізійна комісія», яка мала право знайомитися із навчальним та господарським станом шкіл, а при потребі розслідувати конфліктні ситуації; «Комісія по справах щодо вищих шкіл та наукових інституцій», одним із завдань якої було перезатвердження штатів Київського, Харківського та Одеського університетів з метою «очищення» цих закладів від російських та русифікованих кадрів, що не бажали українізуватися. Також Міністерство відновило роботу губернських та повітових комісарів народної

освіти. При органах місцевого самоврядування залишались відділи, які керували шкільними справами [17].

Основоположне значення для розбудови освітньої системи на національній основі мало завершення роботи над «Проектом Єдиної школи на Україні», розпочатої ще в 1917 р. У вересні 1919 р. Рада міністрів УНР ухвалила представлений їй варіант, який хоч і не був завершений остаточно, проте визначав основні засади розбудови національної школи в Україні [18].

Висновки з проведеного дослідження. Національні пріоритети в революційних подіях цієї доби, при всій їх неоднозначності і суперечливості, дали могутній державно-управлінський поштовх гуманітарному відродженню українського народу, а отже й розвиткові національної освіти і науки. В освітній українській політиці і практичних діяннях усіх режимів часів української революції 1917–1920 рр. чітко й однозначно простежується розуміння того, що без створення національної школи як необхідної умови виховання національно-свідомого громадянства всі управлінські зусилля, спрямовані на побудову незалежної держави, будуть марними. В політичних колах української революції усвідомлювали, а усвідомлюючи, робили відповідні висновки з того незаперечного історичного досвіду, що у всі часи боротьба за національну школу пов'язувалася із збереженням культурного генофонду українців, їх національної ідентичності. Тож одним із головних політичних пріоритетів революційної доби стало реформування народної освіти на національних засадах в УНР та Українській Державі [10].

Простежуючи основні тенденції в реформуванні народної освіти в добу української революції, доходимо висновку, що, *по-перше*, розбудова національної школи в таких масштабах, про які вище йшлося, стала можливою лише в рідкісній державно-будівничій незалежній Україні, яке в кінцевому підсумку перетворилося на визначальну ідею української національної революції. *По-друге*, українська народна школа як базисна суспільна цінність забезпечувала і мала забезпечити в майбутньому цивілізоване розв'язання

політичних, економічних та соціальних завдань незалежної національної держави.

Література

1. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2 т. / НАН України. Інститут історії України. Київ, 1996. Т. 1.: 4 березня – 9 грудня 1917 р. / В. Ф. Верстюк та ін. (упоряд.). 1996. 589 с.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2581. Оп. 1. Спр. 25. Арк. 1-2 зв.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2581. Оп. 1. Спр. 39. Арк. 11-11 зв.
4. Alma Mater: Університет св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917-1920. Матеріали. Документи, спогади: У 3 кн. / ред. кол. В. В. Скопенко, А. Г. Слюсаренко та ін. Упоряд. В. А. Короткий, В. І. Ульяновський. Київ: Прайм, 2001. Кн. 2. 356 с.
5. Сорочан Н. А. Формування системи управління освітою в Україні за доби Центральної ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» Харків, 1998. 17 с.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2581. Оп. 1. Спр. 170. Арк. 68-68 зв.
7. Черіковер І. Антисемітизм та погроми в Україні 1917-1918 рр. (До історії українсько-єврейських відносин). Берлін: Видання Східноєврейського історичного архіву, 1923. 176 с.
8. Купрійчук В. М. Гуманітарна політика українських урядів у добу національної революції (1917-1920 рр.) : монографія. Київ. : Вид-во Європ. ун-ту, 2014. 378 с.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2581. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 63-64.

10. Купрійчук В. М. Гуманізація державного управління в Україні: сутність та основні напрями: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2008. 207 с.

11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2581. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 66-71.

12. Осташко Т. Політика Гетьманату П. Скоропадського в галузі освіти та культури. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VKnlu/Ief/20

13. Державний вістн. / Конституційні акти України. Київ, 1918. № 6. 8 серп.

14. Державний вістн. / Конституційні акти України. Київ, 1918. № 3. 5 жовт.

15. Ухвала Ради Міністрів про асигнування у розпорядження Міністерства Народної Освіти та Мистецтва 2,35 млн. крб. у 1918 р. на утримання Київського та Кам'янець-Подільського державних університетів / Державний Вісник. Київ. 1918. 10 вересня.

16. Постанова Ради Міністрів про асигнування Міністерству Народної Освіти та Мистецтва 1,282 млн. крб. на потреби вищої школи / Державний Вісник. Київ, 1918. 29 липня.

17. Постернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917-1920 рр. Київ.: Друкарь, 1920. 128 с.

18. Правила прийому у середні і вищі навчальні заклади України громадян зарубіжжя / Вільна Україна. 1919. 18 квіт.

References

1. Verstiuk, V.F. (1996), *Ukrains'ka Tsentral'na Rada: Dokumenty i materialy* [Ukrainian Central Rada: Documents and Materials], vol. 1, 4 bereznia - 9 hrudnia 1917 r. [Vol. 1: March 4 - December 9, 1917], NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

2. Central State Archive of the Higher Authorities and Administration of Ukraine (2025), “F. 2581. Op. 1. Spr. 25. Ark. 1-2 zv.”, available at: <https://tsdavo.gov.ua/> (Accessed 05 Apr 2025).

3. Central State Archive of the Higher Authorities and Administration of Ukraine (2025), “F. 2581. Op. 1. Spr. 39. Ark. 11-11 zv.”, available at: <https://tsdavo.gov.ua/> (Accessed 05 Apr 2025).

4. Skopenko, V.V. and Sliusarenko, A.H. (2001), *Alma Mater: Universytet sv. Volodymyra naperedodni ta v dobu Ukrains'koi revoliutsii 1917-1920. Materialy. Dokumenty, spohady* [Alma Mater: St. Volodymyr's University on the Eve and During the Ukrainian Revolution of 1917-1920. Materials. Documents, Memories], vol. 2, Prajm, Kyiv, Ukraine.

5. Sorochan, N.A. (1998), “Formation of the Education Management System in Ukraine during the Time of the Central Rada (March 1917 - April 1918)”, Abstract of Ph.D. dissertation, Kharkiv, Ukraine.

6. Central State Archive of the Higher Authorities and Administration of Ukraine (2025), “F. 2581. Op. 1. Spr. 170. Ark. 68-68 zv.”, available at: <https://tsdavo.gov.ua/> (Accessed 05 Apr 2025).

7. Cherikover, I. (1923), *Antysemityzm ta pohromy v Ukraini 1917-1918 rr. (Do istorii ukrains'ko-ievrejs'kykh vidnosyn)* [Anti-Semitism and Pogroms in Ukraine 1917-1918 (To the History of Ukrainian-Jewish Relations)], *Vydannia Skhidnoievrejs'koho istorychnoho arkhivu*, Berlin.

8. Kuprijchuk, V.M. (2014), *Humanitarna polityka ukrains'kykh uriadiv u dobu natsional'noi revoliutsii (1917-1920 rr.)* [Humanitarian policy of Ukrainian governments during the period of the national revolution (1917-1920)], *Vyd-vo Yevrop. un-tu*, Ukraine, Kyiv, Ukraine.

9. Central State Archive of the Higher Authorities and Administration of Ukraine (2025), “F. 2581. Op. 1. Spr. 10. Ark. 63-64”, available at: <https://tsdavo.gov.ua/> (Accessed 05 Apr 2025).

10. Kuprijchuk, V.M. (2008), “Humanization of public administration in Ukraine: essence and main directions”, Ph.D. dissertation, Public Administration, Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

11. Central State Archive of the Higher Authorities and Administration of Ukraine (2025), “F. 2581. Op. 1. Spr. 10. Ark. 66-71”, available at: <https://tsdavo.gov.ua/> (Accessed 05 Apr 2025).

12. Ostashko, T. (2018), “The Policy of the Hetmanate of P. Skoropadsky in the Field of Education and Culture”, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VKnlu/Ief/20 (Accessed 05 Apr 2025).

15. State Herald (1918), “Constitutional Acts of Ukraine”, vol. 6.

14. State Herald (1918), “Constitutional Acts of Ukraine”, vol. 3.

15. State Herald (1918), “Resolution of the Council of Ministers on the Allocation of 2.35 Million Rubles to the Ministry of Public Education and Arts in 1918 for the maintenance of Kyiv and Kamianets-Podilskyi State Universities”.

16. State Herald (1918), “Resolution of the Council of Ministers on the allocation of 1.282 million rubles to the Ministry of Public Education and Arts for the needs of higher education”.

17. Posternak, S. (1920), *Iz istorii osvith'oho rukhu na Ukraini za chasy revoliutsii 1917-1920 rr.* [From the history of the educational movement in Ukraine during the revolution of 1917-1920], Drukar', Kyiv, Ukraine.

18. Vil'na Ukraina (1919), “Rules for admission of foreign citizens to secondary and higher educational institutions of Ukraine”.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2025 р.